

вчителя, ілюстровані; систематичне розташування навчального матеріалу; відображення змісту книги у вигляді креслень на стінах класних кімнат (короткі тексти, картини, емблеми та ін.); написаний доброю мовою; у ньому не повинно бути нічого зайвого.

У підручниках Коменського подано багато навчального матеріалу: цікаві речення для засвоєння граматики, відомості з природознавства (рослини, тварини, будова людського тіла), про ремесла, землеробство, громадське життя.

Вклад Яна Коменського у розвиток педагогіки, системи освіти неоціненний, педагогічні ідеї актуальні по сей день, а класно-урочна система є основною формою навчання у багатьох країнах світу.

#### **Література та джерела:**

1. Історія педагогіки / за ред. М. В. Левківського, О. А. Дубасенюк. Житомир, 2014. 325 с.
2. Кравець В. П. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль, 2013. 289 с.
3. Левківський М. В. Історія педагогіки. Київ, 2010. 410 с.



**Алла АХАНОВА,**  
викладач циклової комісії шкільної,  
дошкільної педагогіки, психології та методик  
Луцького педагогічного фахового коледжу

## **ВІКОВА ПЕРІОДИЗАЦІЯ Я. А. КОМЕНСЬКОГО**

**Ключові слова:** *вікова періодизація, дитинство, отрочтво, юність, змужніння, система шкіл.*

Ян Амос Коменський – один із засновників не тільки наукової педагогіки, а й психології. Він запровадив вікову періодизацію розвитку дітей і, згідно з нею, систему шкільної освіти та її зміст.

Вікова періодизація – це поділ цілісного життєвого циклу людини на вікові відрізки (періоди), що вимірюються роками.

Я.А. Коменський писав: «Як кожна частина дня і року ділиться на маленькі частини і відповідні їм роботи, так і все життя: молодість і дитинство прирівнюються до ранку і весни, підлітковий вік і юність – з першою половиною дня і літом; зрілість – з полуднем і осінню; старість – з вечором і зимою» [1].

Тому, згідно принципу природовідповідності визначені Коменським 4 вікові періоди та 4 ступені освіти відповідають 4-м порам року, відповідно – весні, літу, осені та зимі.

За основу поділу людського життя на періоди Я. А. Коменський взяв число шість. Він запропонував таку періодизацію в системі освіти:

- Дитинство (від народження до 6 років).
- Отроцтво (від 6 до 12 років).
- Юність (від 12 до 18 років).
- Змужніння (від 18 до 24 років) [1].

У **дитинстві** (від народження до 6 років) діти виховуються вдома, під наглядом матері. Коменський пропонував у цьому віці здійснювати необхідний розумовий розвиток дитини. В той час існувала точка зору, що дитина від народження наділена такою ж душею, інтелектуальними, моральними, вольовими якостями та іншими здібностями, що й доросла людина.

У цей період дитина непомітно доторкається до природи, розуміючи на другому-третьому році, хто такі тато, мама, що таке холодно і що таке тепло, ясно відрізняючи себе від інших живих і неживих предметів.

Не треба заважати й ранній дитячій наслідувальності, де в цьому віці діти дуже яскраво наслідують своїх батьків і не виняток тих випадків, коли ця наслідуваність шкідлива для них.

Із раннього віку батьки мають звернути увагу й на моральне виховання. Воно здійснюється, здебільшого, за допомогою прикладів і відповідної настанови. Дитина має бути ввічливою, виявляти привітність, ласкавість, люб'язність щодо батьків та інших людей. Але ласкавість має бути «дисципліною, соромливістю і мистецтвом». У цьому має полягати, на думку Я. Коменського, моральне виховання дітей .

У процесі розвитку мови діти повинні вчитися не лише говорити, але й вчасно мовчати, бо, за словами Плутарха, «розумне мовчання – початок великої мудрості». Дитину з раннього віку треба привчати до терпіння, що важко здійснити, якщо її дуже багато й нерозумно пестити й ніжити. Воно може привести до розвитку свавілля, упертість і капризи. Дітей потрібно з раннього віку привчати до охайності та чистоти, чого можна досягти, якщо вчасно звернути увагу дітей на необхідність дбайливого ставлення до своєї сукні, до своїх речей тощо. Отже, у цей період треба розвивати їх мову, збагачувати запас уявлень про навколишнє життя, привчати до самообслуговування, поміркованості, охайності, пошани до батьків і старших, правдивості, справедливості, слухняності, ввічливості, людяності, дбайливого ставлення до всього живого [2].

**Отроцтво** – (від 6 до 12 років). Вік отроцтва, будучи одним з найбільш складних періодів розвитку людини, багато в чому визначає подальший розвиток особистості. Діти опановують новий для себе вид діяльності – навчання. Навчаються у початкових школах, де опановують читання рідною мовою, письмо, арифметику з елементами геометрії, початки природознавства, географію, історію, співи, ручну працю, Закон Божий. Головною особистісною

характеристикою отрочтва є прийняття і усвідомлення своєї внутрішньої позиції, що дає підстави вважати цей вік зрілим дитинством.

Цінність отрочтва визначається його особливим статусом у житті людини. Найважливішим тут є вік 10-12 років, який починає по-новому оцінювати свої відносини з сім'єю. Прагнення знайти себе як особистість, породжує потребу у відчуженні від усіх тих, хто звично, з року в рік чинив на нього вплив, і в першу чергу це відноситься до родини, сім'ї. Відчуження по відношенню до сім'ї зовні виражається в негативізмі – в прагненні протистояти будь-яким пропозиціям, судженням, почуттів тих, на кого спрямоване відчуження. Негативізм – первинна форма механізму відчуження, і вона ж є початком активного пошуку підлітком власної унікальної сутності, власного «Я» [3]. Це є початок складного віку, що не випадково зветься перехідним, і самотійна фаза, відносно незалежна від інших і цінна сама по собі. Без повноцінного проживання цього періоду безліч рис особистості, індивідуальні особливості виявляються нерозвиненими або розвиненими недостатньо, що згодом компенсується або відкоригується. Як перехідний етап отрочтво – час ламання старих форм, руйнування специфічно дитячих утворень, що можуть гальмувати повноцінний розвиток. Протиставлення себе дорослим, що виявляється в цей період, активне завоювання нової позиції є продуктивними для формування самотійної особистості. Це сприятливий період для розвитку багатьох сторін особистості – пізнавальної, інтелектуальної активності, допитливості.

**Юнацтво** (від 12 до 18 років) найважливіший період в психосоціальному розвитку людини. Вже не дитина, але ще й не дорослий, стикається з новими соціальними ролями і пов'язаними з ними вимогами. Він оцінюють світ і ставлення до нього, здійснюють стихійний пошук нових відповідей на важливі питання: «Хто я?», «Ким я хочу стати?» Головною його особливістю є перехід від дитинства до дорослості. Період дорослішання характеризується якісними і кількісними змінами у біологічній, психологічній, особистісній і соціальні

сферах людини [4]. Підліток відкриває для себе свій внутрішній світ, ідентифікують себе в соціумі, обирають життєвий шлях на основі ціннісного і професійного самовизначення. Особливо актуальними в період дорослішання є потреби особистості у самоствердженні, самовираженні, самореалізації і саморозвитку.

Навчаються у загальноосвітній середній школі (гімназії), де вивчають за словами Я. А. Коменського «сім вільних мистецтв»: фізику, географію, історію, хронологію, етику, релігію, а також рідну, латинську та одну з нових мов.

**Люди змужнілого віку** (від 18 до 24 років). Віковими особливостями цього вікового періоду є розвиток здібностей, волі та збереження гармонії.

Важливою особливістю психічного розвитку людей цього віку є становлення самосвідомості, яке відбувається як відкриття свого неповторного внутрішнього світу, своєї індивідуальності, усвідомлення незворотності часу, формування цілісного уявлення про себе. Люди цього віку досягають високого рівня інтелектуального розвитку, збагачує ментальний досвід, уперше масштабно роздивляється свій внутрішній світ, свою індивідуальність, формує цілісний Я-образ, самовизначається у життєвих і професійних планах, осмислено спрямовує свій погляд у майбутнє. У цьому віці властиві специфічні цінності, мова і норми поведінки, стиль, дозвілля, рішучість в реалізації задумів.

Великого значення цього періоду надавалось забезпеченню вищої школи того часу висококваліфікованими вченими, необхідною літературою, приділялась велика увага комплектуванню добре підготовленими студентами. В систему занять поряд з лекціями входила обов'язково система самостійної роботи студентів, а також подорожі, які сприяють розширенню знань. До того ж подорожі вважались обов'язковою частиною вищої освіти [5].

Отже, в основі кожного періоду лежать вікові особливості дітей: дитинство характеризується посиленням фізичним ростом і розвитком органів чуття;

отроцтво – розвитком пам'яті і уявлення; юність, високим рівнем розвитку мислення; змужніння – розвитком волі і здібністю зберігати гармонію.

### **Література та джерела:**

1. Коменський Я. А. Вибрані педагогічні твори. Київ. Т. 1., 1940. 248 с.
2. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки та шкільництва. Тернопіль, 1996. 436 с.
3. Коваленко Є. І., Белкіна Н. І. Історія зарубіжної педагогіки: навчальний посібник. Київ: Цент навчальної літератури, 2006. С. 100–185.
4. Левківський М. В. Історія педагогіки: Навчально-методичний посібник. вид. 4-є. Київ: Центр учбової літератури, 2011. 190 с.
5. Пальчевський С. Педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Каравела, 2017. 575 с.



**Петро БОЙЧУК,**  
кандидат педагогічних наук, доцент,  
доцент кафедри педагогіки та психології  
КЗВО «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

## **ПРИРОДОВІДПОВІДНІСТЬ ЯК БАЗОВЕ ПОЛОЖЕННЯ НАУКОВОЇ ПЕДАГОГІКИ Я. А. КОМЕНСЬКОГО**

**Ключові слова:** *природовідповідність, природне виховання, Я. А. Коменський.*

Я. А. Коменський вперше в історії педагогіки обґрунтовує принцип природовідповідності, який в його педагогічній системі відіграє роль методологічної основи процесу навчання і виховання, а також побудови шкільної системи. Через усі його педагогічні твори червоною ниткою проходить